

Lichocka, Halina

Biblioteka-Muzeum w Miskolc : wstępna charakterystyka zbiorów

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 40/4, 75-82

1995

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Halina Lichocka
(Warszawa)

BIBLIOTEKA-MUZEUM W MISKOLC WSTĘPNA CHARAKTERYSTYKA ZBIORÓW

ZARYS HISTORII

Zbiory biblioteczne, znajdujące się obecnie w posiadaniu Uniwersytetu w Miskolc (Węgry), były pierwotnie elementem dydaktycznego wyposażenia Szkoły Górniczej, założonej w Schemnitz (dzisiaj Bańska Szczawnica) na mocy dekretu wydanego w 1735 r. przez cesarza Austrii – Karola VI. Przeznaczeniem szkoły miało być przygotowanie specjalistów dla potrzeb rozwijającego się przemysłu wydobywczego i metalurgicznego w Cesarstwie. Placówkę tę na poziomie wyższej uczelni zorganizowała Maria Teresa, pod której mecenatem rozpoczęło się w 1763 r. – po raz pierwszy na świecie – akademickie kształcenie zawodowe w zakresie górnictwa i hutnictwa. Nowo kreowana akademia miała początkowo trzy wydziały: metalurgiczno-chemiczno-mineralogiczny (od 1763 r.), matematyczno-mechaniczny (od 1765 r.) i eksploatacji złóż (od 1770 r.). W połowie XIX w. powiększono uczelnię o wydziały nauk leśnych i technologii drewna, nadając jednocześnie nową nazwę: Akademia Górnictwa i Leśnictwa.

Gdy Cesarstwo Habsburgów przekształciło się w monarchię Austro-Węgierską, Akademia w Schemnitz stała się instytucją państwową autonomicznych Węgier. Od 1870 r. rozpoczęto reorganizację, zastępując niemiecki język wykładowy językiem węgierskim oraz przyznając absolwentom tytuł inżyniera w następujących specjalnościach: górnictwo, hutnictwo metali nieżelaznych, hutnictwo żelaza, mechanika i budownictwo, leśnictwo, inżynieria drewna.

Ten stan rzeczy trwał aż do wytworzenia się nowej sytuacji politycznej w Europie po zakończeniu I wojny światowej, w rezultacie czego ośrodek naukowy

w Schemnitz znalazł się na terytorium Czechosłowacji. Powstała zatem konieczność przeniesienia Akademii w granice państwa węgierskiego. Na nową siedzibę wybrano piękne, zabytkowe miasteczko Sopron, położone w pobliżu Wiednia. Akademia podjęła w Sopron swoją normalną działalność dydaktyczną i badawczą, która począwszy od 1918 r. trwała przez ponad 30 lat. Nawet wypadki II wojny światowej nie zdołały przerwać jej ciągłości.

Radykalne zmiany nastąpiły w czasach Węgierskiej Republiki Ludowej. Akademia w swym dawnym kształcie uległa likwidacji. Większość katedr, związanych z górnictwem i metalurgią, przeniesiono do Miskolc, gdzie tworzono od podstaw nowy Techniczny Uniwersytet Przemysłu Ciężkiego¹. Wydziały leśnictwa i przemysłu drzewnego pozostawiono w Sopron, zaś kierunek geodezyjny przyłączono do Uniwersytetu w Budapeszcie. Odpowiednio do tego rozczłonkowania podzielono także bibliotekę. Najstarsza część zbiorów przypadła Uniwersytetowi w Miskolc.

CHARAKTERYSTYKA STARODRUKÓW

Odziedziczone po Szkole Górniczej w Schemnitz starodruki przechowywane są w Miskolc z dużym pietyzmem. Stworzono z nich jedyne w swoim rodzaju Muzeum Biblioteki Uniwersyteckiej, gdzie są eksponowane w identycznym uporządkowaniu tematycznym, w jakim były niegdyś gromadzone. Mają też te same oznaczenia katalogowe i te same kolorowe wyróżniki na grzbietach – pomarańczowe dla dzieł z zakresu fizyki i chemii, białe dla matematyki, zielone dla mineralogii, granatowe dla górnictwa węgla a czarne dla górnictwa metali i soli, oliwkowe dla technologii, różowe dla hutnictwa itd.

Trzon biblioteki w Schemnitz z okresu jej powstawania stanowiły książki nabyte w latach 1774–1776, noszące sygnaturę „Ex Bibliotheca Thad. Peithner”. Była to prywatna kolekcja profesora eksploatacji złóż w Szkole Górniczej – J.T.A. Peithnera. Składało się na nią około 1400 tytułów, spośród których prawie połowa poświęcona była zagadnieniom naukowo-technicznym. Kolekcja zawierała wiele prawdziwych rarytasów wydawniczych, takich jak Agricola: *De re metallica*, pierwsze wydanie łacińskie z 1556 r. oraz pierwsze niemieckie wydanie z 1557 r.; Plinius: *Historia naturalis*, 1496 i 1553; *Ubaldo Meticorum liber*, 1615; prace o skamieniałościach zebrane i opublikowane przez C. Gesnera w 1565 r. itd. Nowa literatura gromadzona była ze znanstwem, toteż znalazła się tam większość fundamentalnych dzieł przyrodniczych, wydanych w pierwszej połowie XVIII wieku. Były to prace B. Belidora, D. Bernoulliego, Ch. Gellerta, K. Herttwiga, E. Kerna, E. Stahla i innych.

Pod koniec XVIII w. zbiory naukowo-techniczne Biblioteki w Schemnitz liczyły już około 2000 woluminów i mogły pod względem zasobności konkurować

z największymi bibliotekami europejskimi. Potwierdzają to do dziś zachowane katalogi. Na przykład dane zawarte w najstarszej części katalogu Biblioteki Uniwersyteckiej w Budapeszcie wskazują, iż w Bibliotece tej do roku 1774 znajdowało się zaledwie 306 tytułów, dotyczących nauk matematycznych i przyrodniczych. Sytuacja uległa szybkiej poprawie wraz z wprowadzeniem zmian w kształceniu uniwersyteckim, inspirowanych reformatorskimi prądami Oświecenia. Nabytki książek naukowych matematyczno-przyrodniczych i medycznych zwiększyły ten stan posiadania, w wyniku czego osiągnął on w 1783 r. prawie 1500 pozycji katalogowych. Jednakże ani liczebność, ani tempo rozwoju nie dorównywały Bibliotece w Schemnitz.

Podobnie wypada porównanie z Biblioteką Węgierskiej Akademii Nauk, w której na początku XIX w. literatura naukowa była reprezentowana przez niewiele ponad 730 woluminów. Jeszcze skromniejsze zasoby miała w tym czasie Biblioteka Ferencza Szechneyi w Sopron, gdzie znajdowało się tylko 230 dzieł matematycznych i przyrodniczych łącznie.

Jak wynika z badań bibliograficznych² Biblioteka-Muzeum w Miskolc gromadzi 60–70% dawnej literatury górniczej i metalurgicznej, opublikowanej do końca XVIII w. oraz 75–85% wszystkich „nowości” wiążących się z tą dziedziną wiedzy, wydanych do 1870 r. Są to w przeważającej mierze przekłady na język niemiecki piśmiennictwa światowego oraz rodzime piśmiennictwo niemieckie. Bogactwa kolekcji dowodzą katalogi rzeczowe, gdzie każda z wyodrębnionych dyscyplin reprezentowana jest przez plejadę wybitnych nazwisk – matematyka: Euler, Lacroix, Segner, Biot, Cauchy, Poisson; mechanika: D. Bernoulli, Mariotte, Pasquich, Ubaldo, Leupold, Langsdorf; fizyka: Galileusz, Kircher, Boyle, La Caille, Muschenbroek, Ampere, Faraday, Guy-Lussac, Doppler; chemia: Mayow, Stahl, Boerhave, Bergman, Scheele, Wallerius, Priestley, Black, Lavoisier, Berzelius; mineralogia: Gesner, Cronstedt, Gmelin, Leibnitz, Buffon, Humboldt, Cuvier.

Spośród dzieł polskich autorów w Bibliotece w Miskolc znajdują się między innymi – podręcznik Augusta Malinowskiego *Handbuch zunächst für k.k. Österr. Kameralbeamte, enthaltend; eine Darstellung der Finanzverfassung Österreichs, dann des österreichischen Gewerbs- und Kameral-Beamtenwesens*. 1–2. Bd. Wien 1840, a także syntetyczne opracowanie budowy geologicznej Polski pióra Jerzego Bogumiła Puscha: *Geognostische Beschreibung von Polen, so wie der übrigen Nordkarpathen-Länder*. 1–2 Th. Stuttgart, Tübingen, 1833–1836. Są tam również książki w języku polskim, aczkolwiek należą do rzadkości. Przykładem może być opracowanie profesora Uniwersytetu Lwowskiego, Augusta Kunzka: *Wiadomości z fizyki, chemii i mechaniki do użytku gospodarzy wiejskich*. Lwów 1849 oraz wydane również we Lwowie tłumaczenie dziełka Johnsona³ wykonane przez Maksymiliana Oborskiego.

Biblioteka-Muzeum w Miskolc posiada także bogate zbiory specjalistycznych czasopism naukowych i technicznych, wśród których znajdują się prawie

wszystkie osiemnasto- i dziewiętnastowieczne periodyki chemiczne i fizyczne oraz większość tytułów górniczo-metalurgicznych (z wyjątkiem wydawnictw szwedzkich). Z polskojęzycznych edycji ciągłych najliczniej są reprezentowane lwowskie „Rozprawy C.K. Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarskiego”. Zapis w katalogu pod sygnaturą SF 2369 wykazuje prawie cały komplet tego wydawnictwa.

W zbiorach bibliotecznych w Miskolc szczególnie cenne są dwa kompletne (od pierwszego numeru) czasopisma, ukazujące się nieprzerwanie przez ponad 200 lat do dziś: „Annalen der Physik” wydawany od 1790 r. oraz „Franch Annales des Mines” wychodzący od 1794 r.

ARCHIWALIA; POLACY NA STUDIACH W SCHEMNITZ

Na zasoby archiwalne Biblioteki-Muzeum w Miskolc składają się dwa, z grubsza rzecz biorąc, typy dokumentów. Pierwszy z nich, wymieniany w opracowaniach popularnych i folderach, zawiera stare rękopisy (pochodzenie niektórych z nich sięga XV w.), dotyczące eksploatacji bogactw przyrody. W tej grupie znajdują się także znacznie nowsze książki i rękopisy, których autorami byli profesorowie Akademii w Schemnitz, tacy jak N.J. Jacquin, J. Scopoli, Ch. Doppler i inni.

Do typu drugiego należą bogate materiały źródłowe, tworzone i gromadzone w trakcie funkcjonowania szkoły. Są to programy nauczania, konspekty wykładów, zapisy na temat angaży kadry dydaktycznej i personelu pomocniczego, podania w rozmaitych sprawach, rejestry studentów itp. W większości jest to dokumentacja zbadana tylko w bardzo niewielkim stopniu. Wyjątek stanowi zagadnienie liczby i narodowości studentów kształcących się w Akademii w stu-letnim okresie – od momentu zakończenia etapu organizacyjnego i powołania trójwydziałowej uczelni – do chwili wprowadzenia w tej placówce węgierskiego języka wykładowego.

Właśnie okazja rocznicowych podsumowań skłoniła Gustawa Fallera do zajęcia się tym zagadnieniem i jednocześnie dokonania oceny dorobku dydaktycznego szkoły. Faller jako pierwszy – i jak dotąd jedyny – poddał analizie materiały archiwalne dotyczące studentów, w tym przede wszystkim rejestry młodzieży przybywającej po naukę do Schemnitz. W rezultacie powstało obszerne, udokumentowane źródłowo opracowanie⁴, zamieszczone w księdze jubileuszowej, wydanej w 1871 r. Szczególnie cenna w tym opracowaniu jest tabelaryczna ewidencja studentów, prowadzona dla każdego roku akademickiego począwszy od 1771 r., z wyodrębnieniem poszczególnych wydziałów. Układ nazwisk w ramach wydziałów jest alfabetyczny. Poza tym tabela zawiera rubrykę informującą o kraju

ojczystym studenta (*Vaterland*) oraz rubrykę danych o miejscu pracy po odbytych studiach (*Gegenwärtige oder letzte Anstellung*).

W rubryce *Vaterland* występują w przeważającej liczbie nazwy krajów wchodzących w skład monarchii habsburskiej. W Schemnitz studiowała młodzież z Austrii, Węgier, Czech, Moraw, Galicji. Tylko sporadycznie pojawiają się zapisy inne, np. Niemcy, Prusy, Polska (*Polen* – określenie dla obszaru Królestwa Polskiego). Przybyszów z Galicji było stosunkowo dużo. Na każdym roku stanowili oni kilku- lub nawet kilkunasto-osobowe grupy. Po studiach obejmowali kierownicze posady w kopalniach i zakładach metalurgicznych w Bochni, Wieliczce, Drohobyczu, Lwowie, Szczakowej, Zakopanem, Swoszowicach itd. Jaki procent wśród nich stanowili Polacy? Wydaje się, że co najmniej połowę. Precyzyjna odpowiedź na to pytanie wymagałaby studiów biograficznych. Dane personalne, zawarte w ewidencji, mogą okazać się w tym względzie mylącą wskazówką, gdyż najczęściej stosowano zniemczone formy imion i niemiecką pisownię nazwisk. Toteż trudno na przykład pod nazwiskami Johann Stafa, czy Silverius Miszke odgadnąć Polaków. W wielu przypadkach sprawę ułatwiają inne materiały archiwalne, wchodzące w skład zasobów Biblioteki-Muzeum w Miskolc. Należą do nich, między innymi, ręcznie pisane i ilustrowane sztambuchy – pamiętniki, do których koledzy wpisywali sobie wzajemnie wiersze i maksymy dla udokumentowania przyjaźni. Teksty wpisywane do pamiętników mają, jak wiadomo, swoją własną specyfikę moralizatorskich zazwyczaj laurek. Pamiętniki studentów z Schemnitz także utrzymane są w tym duchu, ale czasem po niemieckich rymowankach znajdują się zwrotki w języku polskim, a dalej dedykacja po niemiecku (bo właściciel pamiętnika prawdopodobnie nie zna polskiego) i podpis, a po podpisie słówko *Polen*, żeby nie było wątpliwości⁵. Są też wpisy całkowicie po polsku, gdzie Schemnitz figuruje jako Szczawnica. Ileż w nich tęsknoty za domem, za Krajem ...

„[...] Za górami miesiąc świeci – gwiazda z dali drga
Tam za góry myśl ma leci, bo tam ziemia ma [...]

Wiersz ma kilka zwrotek, a niżej „ku wspomnieniom Twój kolega i przyjaciel Max Wolski z Galicji”⁶.

Inny autor pamiętnikowego wpisu, zajmujący w rejestrze studentów z 1853 r. pozycję 4146 jako Ritter von Szameit Eugen, uwiecznił się takim oto krakowiaczkiem:

„Uciekajcie w stepy Rusy
Bo jadą Krakusy,
U Krakusa nie pomoże
Ani Święty Boże –
Danaż moja dana
Grajcież Krakowiana –

Na pamiątkę Twój przyjaciel Eugeniusz Szameit v. Byczek z Galicji”.

Was fahret in dem Ley Lissin
 In emazin emazin Reißt,
 Das Liffen und dem Amessuffen
 die Grafe zu den Liest
 So geyet ihet kein Longamuffen
 Was voll ein fast woffen
 Lufft für m. in Lufftufft ist für
 Was für die der Amessuffen.
 Was kommt ein in dem Liffen
 Was ist ein fast Lufftufft
 In Lufft m. in Lufftufft Lufft
 Zum Lufftufft ein Groß Lufftufft.

J. L. an

Leo Sarajitz
 v. Kralowa
 a Kralowa

Ryc. 1. Karta z Pamiętnika*

Wśród wpisów w języku niemieckim są i takie, w których wpisujący się uważał za stosowne podkreślić, iż pochodzi z Polski. Przykładem może być autograf „Jan Bajer aus Polen”. Tak podpisał się późniejszy profesor Uniwersytetu we Lwowie, zapisany w ewidencji studentów w Schemnitz w roku 1848 pod nr 3759 jako Johann Bayer z Czech.

Po naukę do Schemnitz zjeżdżała nie tylko młodzież. Akademia i jej pracownie oraz pobliski okręg przemysłu wydobywczego i hutniczego był stałym elementem podróży naukowych przyrodników zajmujących się historią naturalną. Kopalnie w Schemnitz, a także będące w posiadaniu uczelni bogate kolekcje rud, kamieni ozdobnych i innych minerałów przyciągały entuzjastów nauk geologicznych, a zwłaszcza mineralogów. Należał do nich między innymi Stanisław Bonifacy Jundziłł, który przygotowując się do objęcia katedry historii naturalnej

w Uniwersytecie Wileńskim, został przez Komisję Edukacji Narodowej wysłany za granicę dla zwiedzenia ośrodków naukowych Europy. Jundziłł bardzo ciepło wspominał węgierską gościnność oraz, jak pisał: „największą i nieznaną gdzie indziej uprzejmość”⁷. Poinformował również, iż spotkał „[...] Polaka Klemensiewiczza, rodem z Bochni ucznia górnictwa na funduszu cesarskim”⁸. Klemensiewicz rozpoczął naukę w Schemnitz w 1793 r. i został wpisany do rejestru studentów pod numerem 524 jako Friedrich Klemencziewitz z Galicji.

Liczne *polonica* znajdujące się w zbiorach archiwalnych w Miskolc pozostają w większości całkowicie nieznanne. Na tabelaryczny rejestr studentów, zestawiony przez Fallera powołał się Jan Reychman, opracowując artykuł⁹ poświęcony zagadnieniu studiów młodzieży polskiej w Schemnitz. Artykuł ukazał się w 1944 r. w węgierskim czasopiśmie naukowo-technicznym „Bányászati és Kohászati Lapok”.

Przypisy

¹ Informacje na temat organizacji tego Uniwersytetu, kierunków kształcenia, warunków pracy naukowo-dydaktycznej itp. zawarte są w opracowaniu László Zsámbocki: *University of Miskolc*. Miskolc 1991.

² László Zsámbocki: *The Selmec Museum Library*. Miskolc 1990.

³ James Finlay Weir Johnson: *Katechizm rolniczy oparty na zasadach chemii i geologii*. Tłumaczony z angielskiego przez Maxymiliana Oborskiego. Lwów 1847.

⁴ Bergrath Gustav Faller: *Verzeichniss der Studirenden an der Königl. Berg- und Forst-Akademie in Schemnitz, von ihrer Eröffnung bis zum Schlusse des ersten Säculums. Nach amtlichen Mittheilungen zusammengestellt von [...]*. W: *Gedenkbuch zur Hundertjährigen Gründung der Königl. Ungarischen Berg- und Forst-Akademie in Schemnitz 1770–1870*. Schemnitz 1871 s. 107–248.

⁵ Tak wpisał się do bezimiennego pamiętnika w 1855 r. Silverius Miszke.

⁶ Pamiętnik zapoczątkowany w 1854 r. Wpis Wolskiego pochodzi z 1856 r. W ewidencji studentów Max Wolski zapisany jest w roku 1854 jako Martin Wolsky. Po studiach otrzymał posesję w Wieliczce.

⁷ *Pamiętniki życia księdza Stanisława Jundziłła profesora botaniki i zoologii w Cesarskim Wileńskim Uniwersytecie*. Wydał dr Antoni M. Kurpiel. Kraków 1914 Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce t. XIII s. 61.

⁸ Tamże s. 61.

⁹ János Reychman: *Lengyel tanulok a selmeci akadémián a XVIII. és XIX. században*. „Bányászati és Kohászati Lapok”. Budapeszt 1944 s. 58–60.

* Wir fahren in den Berg hinein
Zu machen unsere Schicht
Vertauschend mit dem Sonnenschein
Das schwache Grubenlicht.

Es saget drob kein Bergmannsherz
Was Gott auch hat verhängt
Nur wie in Anbruch steht das Erz
Drauf sei der Sinn gelenkt.

Und kommt auch einer nach der Schicht
Mit und nicht mehr herauf
So ruft man ihn weils Bergmannspflicht,
Zum Abschied ein Gruss „Glück auf
ZfE.

Leo Szrajter
v. Krakno
z Krakowa.